

**Handreiking (verdere implementatie)
Landelijk Opleidingsdocument Sociaal
Werk**

Samenvatting

In deze handreiking bespreken wij voorstellen voor opleidingen Social Work die bijdragen aan verdere implementatie van het Landelijk Opleidingsdocument Sociaal Werk (LOD SW) en de ontwikkeling van de opleiding Social Work.

Hiervoor is een inventarisatie van de knelpunten en uitdagingen van de ontwikkeling van de Social Work opleiding op de verschillende hogescholen voorafgegaan. Hieruit blijkt dat er groot draagvlak is voor de brede Social Work opleiding, maar dat er knelpunten zijn op diverse gebieden:

- De verhouding brede basis en profiel, vooral gegeven de registraties en studielast die aan de profielen zijn gekoppeld.
- De brede beroepsidentiteit sociaal werk en de verhouding tot de profielen en specialisaties, en de verhouding tussen de profielen onderling.
- De brede kennisbasis sociaal werk.
- De rol van de sociaal werker in maatschappelijke veranderingen.

De voorstellen ter verbetering van de implementatie van het LOD SW zijn opgesteld op basis van informatie uit interviews met vertegenwoordigers van alle opleidingen Social Work, bestudering van accreditatierapportages standaard 1, bestudering van verdiepende literatuur en twee ontwerpessies binnen het landelijk opleidingsoverleg Social Work.

De belangrijkste voorstellen aan opleidingen Social Work voor verdere implementatie van het LOD SW en doorontwikkeling van de opleiding Social Work zijn:

- Vat het onderscheid tussen de generieke basis (kennis en kwalificaties sociaal werk) en de specifieke profielvereisten niet als tegenstelling op, maar als liggend in elkaars verlengde. De specifieke profielvereisten zijn een verbijzondering van de generieke basis. En hiermee samenhangend: bied profiel overstijgende opdrachten of vraagstukken aan in het curriculum of werk met generieke leeruitkomsten. Hierdoor is het onderscheid tussen de generieke basis en het profiel specifieke deel minder hard, en kan onderwijs zowel generiek als (profiel) specifiek zijn.
- Bied generalistisch en specialistisch gelijktijdig aan gedurende de gehele opleiding, zodat studenten zich in beide bekwamen. Specialisaties (bijvoorbeeld werken met mensen met een licht verstandelijke beperking) kunnen binnen profielen of profiel overstijgend aangeboden worden.
- Maak meerdere keuzemomenten voor een profiel en geef goede begeleiding bij profielkeuze, om tegen te gaan dat strategisch gekozen wordt voor een profiel, dat leidt tot een registratie.
- Maak profielgemengde klassen en docententeams en creëer interprofessionele samenwerking in het onderwijs om identificatie met het brede beroepsbeeld van de sociaal werker te versterken.
- Leg binnen het raamwerk van de kennisbasis Sociaal Werk (de '7 Bouwstenen' met onderliggende subthema's) accenten: welke kennisbestanden krijgen meer en

minder aandacht, afhankelijk van behoeften van de (regionale) praktijk, speerpunten van de betreffende hogeschool en samenwerkingen met kennis- en expertisecentra.

- Zie de '7 Bouwstenen' als gemeenschappelijk kader voor alle opleidingen Social Work, en in die zin als globale checklist: zitten deze kennisbestanden in het curriculum? Zie de (deel)onderwerpen en profielspecifieke invullingen niet als harde voorschriften, maar als inspiratiebronnen en maak een beredeneerde keuze over wat hiervan wel en niet op verdiepende wijze in het curriculum aan bod komt.
- Neem de tijd om de kennisbasis sociaal werk eigen te maken.
- Laat maatschappelijke ontwikkelingen, beleid en de rol van sociaal werk in de samenleving aan bod komen in het curriculum. Maak redelijk abstracte zaken als 'beleidsbeïnvloeding' praktischer en breng dit dichterbij het werk van de sociaal werker door deze te koppelen aan vaardigheden. Werk samen met praktijkpartners en lectoraten om politiserend of beleidsbeïnvloedend sociaal werk vorm te geven, en maak gebruik van (lokaal) ontwikkelde werkwijzen.

De interviews en ontwerpessies leverden niet alleen voorstellen op voor de ontwikkeling van de opleiding Social Work binnen de kaders van het LOD SW, maar ook de volgende adviezen over de doorontwikkeling hiervan:

- Versterk en verhelder de brede beroepsidentiteit van sociaal werk.
- Heroverweeg bestaande registraties (SKJ en GGZ-agoog), gekoppeld aan profielen Social Work.
- Benadruk de generieke basis sociaal werk, waarbij doorontwikkeling wenselijk is van de kennisbasis wat betreft samenhang, verhouding brede basis tot profielen, verhouding kennis, vaardigheden en houding.
- Besteed aandacht aan de verwachtingen omtrent politiserend sociaal werk.
- Besteed aandacht aan ontwikkelingen als flexibilisering, internationalisering, interprofessionalisering en maatschappelijke thema's zoals kansengelijkheid en inclusie, sociale technologie, klimaatadaptatie, vergrijzing en polarisatie, waarbij de betekenis voor de sociaal werker geduid wordt.
- Besteed aandacht aan de sterke samenwerkingsverbanden tussen praktijk, onderwijs en onderzoek, die nodig zijn om relevante praktijkkennis sociaal werk te ontwikkelen en te onderwijzen.
- Verhelder de niveau onderscheidingen 4, 5, 6, 7 en 8 voor Social Work.
- Bied blijvend (professionele) ruimte voor opleidingen om landelijke kaders in samenwerking met (regionale) praktijk- en kennispartners, in combinatie met speerpunten van de betreffende hogeschool, te vertalen naar het curriculum.

Inleiding

In 2017 verscheen het Landelijk opleidingsdocument Sociaal Werk (LOD SW). Voor de opleidingen Sociaal Pedagogische Hulpverlening, Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, Cultureel Maatschappelijke Vorming, Social Work en in enkele gevallen Hbo-Pedagogiek biedt het LOD SW de inhoudelijke kaders bij een ontwikkeling die al eerder startte: de totstandkoming van een brede Social Work opleiding, met daarin de drie profielen 'Jeugd', 'Zorg' en 'Welzijn & Samenleving'. Deze komt in de plaats van de verschillende sociale opleidingen.

Het LOD SW beschrijft de aanleiding, de inhoudelijke kaders, de eindkwalificaties Sociaal Werk en de kennisbasis Sociaal Werk, en per profiel inhoudelijke kaders en specificering van de kennisbasis. Een brede, herkenbare beroepsidentiteit en een robuuste kennisbasis sociaal werk worden als doelstellingen genoemd van het LOD SW.

Alle opleidingen Social Work hebben afgelopen jaren het LOD SW geïmplementeerd. De eindkwalificaties en de kennisbasis geven sturing aan de curricula Social Work. Voor veel opleidingen ging de curriculumwijziging gepaard met organisatorische en didactische vernieuwingen (bijvoorbeeld de teamsamenstelling en het aanbieden van integraal onderwijs). In het Landelijk Opleidingsoverleg Social Work (LOO SW) signaleerden vertegenwoordigers van opleidingen Social Work knelpunten in de implementatie of doorontwikkeling van de Social Work opleiding. Dat was voor het LOO SW aanleiding om een groep 'Implementatie LOD' op te richten, bestaande uit vertegenwoordigers van verschillende SW-opleidingen. Zij hadden als opdracht de signalen te onderzoeken en in de vorm van een handreiking adviezen te geven voor SW-opleidingen ter bevordering van verdere implementatie van het LOD SW.

In dit traject is de groep Implementatie LOD vergezeld door een klankbordgroep, bestaande uit experts sociaal werk en de opleiding Social Work. In deze Handreiking implementatie LOD SW worden de aanleiding en adviezen voor verdere implementatie en doorontwikkeling LOD SW beschreven.

Deze handreiking wil allereerst laten zien dat er - overeenkomstig met de strekking van het LOD SW - ruimte is voor opleidingen om binnen de kaders van het LOD eigen afwegingen te maken hoe de opleiding inhoudelijk vorm te geven.

Ten tweede wil de handreiking het gesprek bevorderen in curriculumcommissies, docententeams, et cetera over hoe het LOD verder te implementeren, passend bij de specifieke opleiding. De handreiking biedt daartoe voorbeelden ter inspiratie en verduidelijking van begrippen die over sociaal werk gebruikt worden, adviezen voor de globale inrichting van het curriculum en opbouw van de opleiding.

Ten derde wil de handreiking knelpunten aankaarten en aanbevelingen doen die relevant zijn voor de verdere ontwikkeling van het LOD SW. Deze aanbevelingen richten zich niet zozeer op de onderwijsontwikkelaars, maar op de diverse gremia die bij de doorontwikkeling van het opleidingsprofiel zijn betrokken. Doel van deze handreiking is niet om *sturende* voorstellen te geven voor doorontwikkeling van de opleiding Social Work of verdere implementatie van het LOD SW, maar om inspiratie en bieden en het gesprek te voeren

Deze handreiking is het eindproduct van de groep 'Implementatie LOD SW' en weerspiegelt de bevindingen van raadplegingen van vertegenwoordigers van opleidingen Social Work, vertegenwoordigers van de Sectorraad en het Sectoraal Adviescollege Hogere Sociale Studies en een klankbordgroep experts sociaal werk en opleidingen Social Work. Deze raadplegingen betroffen zowel de knelpunten als de oplossingsrichtingen wat betreft de implementatie van het landelijk opleidingsdocument.

Op basis van die gesprekken zijn oplossingsrichtingen aangescherpt, is de interne consistentie van de handreiking versterkt en is vanuit literatuur een en ander aan definiëring en toelichting aangevuld.

Deze handreiking is in die zin het product van een lang proces met verschillende betrokkenen, die het niet altijd met elkaar eens waren. De ervaring van de groep 'Implementatie LOD SW' is dat gaandeweg het proces vorderde, en de belangrijkste knelpunten en oplossingsrichtingen vaker besproken werden, consensus en herkenning onder de verschillende betrokkenen toenam. Discussies over wat wel en niet onder de beroepsidentiteit van de sociaal werker valt, en wat de grootste uitdagingen momenteel zijn voor opleidingen Social Work, kunnen echter niet opgelost worden in deze handreiking. Deze handreiking verkondigt de zienswijze van de groep 'Implementatie LOD SW', maar niet noodzakelijkerwijs de zienswijze van alle betrokken partijen, hoewel natuurlijk op verschillende plekken in de tekst aandacht besteed wordt aan de verschillende discussies (en opvattingen) die hier spelen.

Proces

In de periode oktober 2020–maart 2021 heeft de groep 'Implementatie LOD SW' een inventarisatie gemaakt van de stand van zaken, mogelijkheden en knelpunten wat betreft de ontwikkeling van de Social Work opleiding op basis van het LOD SW.

Vertegenwoordigers (in totaal 60) van alle zeventien opleidingen Social Work zijn geïnterviewd over het proces van ontwikkeling van de Social Work opleiding en de implementatie van verschillende onderdelen van het LOD. In deze interviews is vooral gesproken over de verhouding tussen de brede basis sociaal werk en de profielen (inclusief registraties) en over de kennisbasis sociaal werk.

Als subthema's zijn ook de politiserende of beleidsbeïnvloedende rol van sociaal werkers, flexibilisering van het onderwijs, regionale profilering en (interprofessionele) samenwerking besproken. Ter aanvulling zijn visitatierapportages over standaard 1 Beoogde leerresultaten, en verdiepende literatuur over veelgebruikte begrippen sociaal werk bestudeerd. De rapportage die hieruit volgde, is in conceptversie met de klankbordgroep, het sectoraal adviescollege en leden van het LOO SW besproken. De definitieve versie van deze rapportage is verspreid onder de leden van het LOO SW en het sectoraal adviescollege.

In twee werksessies binnen het LOO SW zijn verbetervoorstellen ontwikkeld en bijgesteld, resulterend in deze handreiking.

Bevindingen analyse knelpunten en mogelijkheden implementatie LOD SW

Er is in de opleidingen groot draagvlak voor het opleiden van een brede, integraal werkende sociaal werker: de basisgedachte van het LOD SW. Wat betreft algemene inhoud van het LOD SW, de kwalificaties en generieke kennisbasis biedt het LOD SW wenselijke sturing.

Meer aandacht mag nog gegeven worden aan de beroepsidentiteit van de brede, integraal werkende sociaal werker (als kern van de professie), ook met het oog op ontwikkelingen zoals kansen(on)gelijkheid, armoede, samenlevingsopbouw, (ecologische) duurzaamheid, technologische innovatie, sociaal ondernemerschap, interprofessioneel samenwerken en internationalisering.

Er is in de opleidingen behoefte om de kwaliteiten van de brede sociaal werker beter te doordenken, in het curriculum een plek te geven en naar buiten toe sterker te profileren, zeker ook ten aanzien van andere beroepen werkzaam in het sociale domein. Met name zorg- of gezondheidsprofessionals, maar ook professionals werkzaam op het gebied van onderwijs, veiligheid, technologie, bouwkunde, kunst, enzovoort.

In verschillende opleidingen is expertise aanwezig om dit te kunnen doen, maar de behoefte is om hierin gezamenlijk op te trekken in breder verband. Bijvoorbeeld tijdens bijeenkomsten van het Landelijk Opleidingsoverleg, maar ook door belangrijke kennis- en praktijkpartners te betrekken. De profilering van de opleiding SW (als brede SW-opleiding) kan hierbij baat hebben.

Daarnaast is er behoefte aan uitwisseling tussen opleidingen over 'good practices'.

Een tweede punt van overeenkomst tussen de opleidingen: er zijn knelpunten in de implementatie door de keuze in het LOD SW voor drie profielen. Met name de rigide ogende invulling van die profielen wat betreft koppeling aan registratie SKJ en GGZ-agoog, studielast van 90 EC en gedetailleerde en zware kennisbasis.

Het gaat dan om knelpunten als:

- De brede beroepsidentiteit is nog in ontwikkeling. Door de breedte is er weinig houvast over de kern waartoe we opleiden. Sociaal werk leidt op tot een breed scala aan verschillende beroepsvarianten in het sociale domein. Wat is de gemeenschappelijke kern van het beroep in al zijn verschijningsvormen? Overigens: afgelopen jaren zijn verschillende publicaties verschenen die juist over die beroepsidentiteit gaan (en de Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk ontwikkelt momenteel een beroepsprofiel sociaal werk).
- De nadruk op de profielen in de bovenbouw van de opleiding ondermijnt het opleiden van de brede, integraal werkende sociaal werker. De profielen lijken tot

nieuwe 'schotten' te leiden. En studenten identificeren zich eerder met een profiel dan met het brede sociaal werk door de nadruk op registraties en de opbouw van de opleidingen (profielkeuze in bovenbouw).

- De relatie tussen het brede SW en het specifieke profiel is lastig te bepalen. Wat behoort tot de brede basis en wat tot het profiel?
- Het profiel Welzijn en Samenleving is lastig te positioneren ten opzichte van Zorg- en Jeugdprofiel (mede door registraties, maar ook omdat de kern van het profiel minder duidelijk is) en is daardoor minder aantrekkelijk voor studenten, terwijl in het werkveld wel behoefte lijkt te zijn aan sociaal werkers met dit profiel. Een kleine minderheid van de studenten kiest voor het profiel Welzijn en Samenleving.
- Er bestaat overlap tussen de profielen (bijvoorbeeld jeugd-ggz), waardoor het soms onduidelijk is welke praktijkcontext bij een profiel hoort. Ook zien we dat een combinatie van profielen in sommige beroepscontexten wenselijk is.
- De profielen wekken verwachtingen die niet helemaal waargemaakt kunnen worden. Bijvoorbeeld het afronden van profiel Jeugd wil niet zeggen dat studenten voldoende toegerust zijn om te werken in de zwaardere jeugdzorg.
- De vaste inrichting in profielen (en hieraan gekoppelde studiepunten) belemmert het aansluiten bij leerbehoeften van studenten en ontwikkelingen in het (regionale) werkveld (flexibilisering onderwijs, samenwerking met andere instituten en innovatieve praktijkpartners, meer verantwoordelijkheid van student voor eigen leertraject en dergelijke).

Hoewel de brede beroepsidentiteit van de sociaal werker en de relatie tussen de brede basis en het profiel specifieke (inclusief registraties) de belangrijkste aandachtspunten zijn volgens de opleidingen wat betreft implementatie van het LOD SW, zijn de volgende punten ook relevant:

- Opleidingen vinden de bouwstenen van het LOD SW inspirerend. Ze zijn zoekende hoe de kennisbestanden uit deze bouwstenen in het curriculum te verwerken en de verhouding te bepalen tussen de bouwstenen van de generieke basis en het profiel.
- Opleidingen vinden de politiserende of beleidsbeïnvloedende kant van sociaal werk belangrijk. Ze zijn zoekende deze vorm en inhoud te geven.
- Er zijn ontwikkelingen zoals flexibilisering, interprofessionalisering en internationalisering waarvoor het LOD SW weinig richting geeft (of soms zelfs als beperkend wordt gezien), terwijl opleidingen graag inspiratie of goede praktijken zien.

Handreiking implementatie LOD SW

In deze handreiking gaan we in op de belangrijkste knelpunten en oplossingsrichtingen. De handreiking bestaat uit vijf inhoudelijk hoofdstukken:

- Brede basis en specifiek profiel
- Kennisbasis bouwstenen sociaal werk
- Social change agent
- Ontwikkelingen
- Adviezen doorontwikkeling.

Het eerste thema (brede basis en specifiek profiel) krijgt de meeste aandacht omdat dit thema van invloed is op de andere thema's.

In de hoofdstukken worden oplossingsrichtingen voorgesteld vanuit theorie en de onderwijspraktijk (aangedragen vanuit de opleidingen zelf). Via de website van het LOO SW zijn voorbeelden te zien van de wijzen waarop opleidingen deze voorstellen in hun curriculum hebben uitgewerkt.

Inhoudsopgave

• Hoofdstuk 1. Brede basis en specifiek profiel: hoe zet je brede sociaal werker neer met een profiel?	11
• Hoofdstuk 2. Kennisbasis bouwstenen Sociaal werk	18
• Hoofdstuk 3. Social change agent	22
• Hoofdstuk 4. Ontwikkelingen	25
• Hoofdstuk 5. Adviezen doorontwikkeling	27
• Literatuur	29

Hoofdstuk 1. Brede basis sociaal werk en specifiek profiel: hoe zet je de brede sociaal werker neer met een profiel?

“Denk aan generieke kennis over recht (o.a. de Universele verklaring van de rechten van de mens), en in profielen meer aandacht voor specifieke wetgeving (o.a. Jeugdwet, WOBPZ).”

“Het liefst gaan we vanuit drie profielen aan de slag met hetzelfde beroepsvraagstuk. Bijvoorbeeld: maak een verbinding in de wijk tussen de verschillende doelgroepen, hiermee pak je ook het interdisciplinaire werken.”

De grootste ontwikkelopgave ligt volgens de opleidingen in het vinden van de juiste balans tussen opleiden tot een brede, integraal werkende sociaal werker en een sociaal werker afgestudeerd met een profiel. De beroepsidentiteit is daarbij een aandachtspunt (waar bestaat die precies uit?) en de impact van registraties op keuzes van en identificatieprocessen bij studenten.

Beroepsidentiteit of professionele identiteit is “the relatively stable and enduring constellation of attributes, beliefs, values, motives, and experiences in terms of which people define themselves in a professional role.” (Schein, 1978, zoals beschreven in Ibarra, 1999, p. 764 – 765). De individuele invulling of kleur die iemand geeft aan het beroep is het persoonlijke aspect van professionele identiteit. Het kader vanuit het beroep is het ‘professionele frame’ dat iemand zich eigen maakt en waar hij/zij zich toe moet verhouden (Ruiters, 2015). Een sterke professionele identiteit draagt bij aan de kwaliteit van het werk en aan het welzijn en de ontwikkeling van de professional (Ruijters, 2015; Caza & Creary, 2016; Fitzgerald, 2020).

De beroepsidentiteit van de sociaal werker is globaal beschreven in de internationale definitie van sociaal werk (International Federation of Social Workers, 2014):

Social work is a practice-based profession and an academic discipline that promotes social change and development, social cohesion, and the empowerment and liberation of people. Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversities are central to social work. Underpinned by theories of social work, social sciences, humanities and indigenous knowledges, social work engages people and structures to address life challenges and enhance wellbeing.

In veel verschillende documenten wordt deze definitie in de Nederlandse context verder uitgewerkt, zoals de beroeps- competentieprofielen van de Beroepsvereniging van professionals in sociaal werk (BPSW) en Sociaal Werk Nederland. Versterken van sociaal functioneren en bijdragen aan sociale kwaliteit zijn hierin de kenmerkende doelstellingen van sociaal werk.

Dit doen sociaal werkers door het inzetten van de volgende kwaliteiten:

- integraal werken
- nabij zijn en aansluiten bij de leefwereld
- dialogisch werken
- versterken van eigen kracht en netwerk
- verbinden van mensen en netwerken
- methodisch werken op meerdere niveaus (micro-meso-macro)
- sociale innovatie

Sociaal werk heeft een lange geschiedenis, met grondleggers zoals Mary Richmond en Jane Adams en in Nederland Marie Kamphuis. De (internationale) consensus over de missie en de aard van sociaal werk (het belang en uniciteit ervan) stemt tot beroepstrots. Bewustzijn hiervan versterkt de professionele identiteit.

De termen 'generiek' en 'generalist' worden in sociaal werk op verschillende manieren gebruikt. Met de 'generalist' wordt een sociaal werker bedoeld die vanuit een integraal perspectief handelt, het brede sociale domein overziet, bij verschillende doelgroepen, op verschillende leefgebieden lichte interventies kan inzetten en die wanneer nodig opschaalt naar meer specialistische hulp (Scholte, Sprinkhuizen en Zuithof, 2012). De brede basis van sociaal werk gaat over dit integrale perspectief en generalistisch werken. Daarnaast wordt over een brede beroepsidentiteit gesproken omdat sociaal werk een grote verscheidenheid aan beroepsfuncties behelst. Voor al deze sociaal werkers geldt in meer of mindere mate dat generalistisch en integraal werken tot de basiskennis en -vaardigheden behoort.

De term 'generiek' wordt gebruikt om overstijgende, gemeenschappelijke kenmerken van sociaal werk aan te duiden. Voorbeelden van generieke kenmerken sociaal werk zijn de generiek werkzame factoren (Lamberts & Barley, 2001, een goede kwaliteit van de relatie, een motiverende aanpak, goede afspraken tussen hulpverlener en cliënt, structurering van de interventie, goede opleiding van de hulpverlener, goede werkomstandigheden, de interventie uitvoeren zoals beoogd, en aansluiten bij de leefwereld en motivatie van de cliënt) en unieke kenmerken sociaal werk die de Kennis- en onderzoeksagenda sociaal werk noemt (Hooghiemstra en Van Pelt, 2020: nabij zijn, verbinden, versterken). In het LOD SW wordt gesproken over de generieke basis waarmee de '7 Bouwstenen' en de 10 kwalificaties SW worden bedoeld.

Generieke kennis en vaardigheden uiten zich echter altijd in een specifieke context en zijn daarom niet los te zien van het specifieke.

Volgens het LOD SW moet een brede basiskennis (ten behoeve van integraal, generalistisch werken) aan bod komen in de opleiding van alle studenten. Het gaat dan om kennis vanuit verschillende sociaal wetenschappelijke disciplines, zoals psychologie, pedagogiek en sociologie, maar ook kennis van verschillende praktijktheorieën sociaal werk, zoals empowerment, oplossingsgerichte benadering et cetera. (Payne, 2014).

Hiertoe zijn de '7 Bouwstenen' van de kennisbasis Sociaal werk ontwikkeld: Beroep Sociaal

werk; Gebruikers Sociaal Werk; Werkwijzen Sociaal Werk; Organisatie Sociaal Werk; Maatschappelijke Context Sociaal Werk; Onderzoek en Innovatie Sociaal Werk; Professionalisering Sociaal Werk (Kloppenborg, Bommel, Jonge, 2016). Deze bouwstenen vormen een brede kennisbasis, en tezamen worden zij de generieke kennisbasis genoemd: deze is overstijgend aan profielen en specialisaties en in algemenere termen geformuleerd. De specialistische kennis en vaardigheden waar het de profielkeuze betreft, worden uitgewerkt in de profielhoofdstukken van het LOD SW. De specialistische kennis en vaardigheden van de sociaal werker zijn echter niet anders dan generieke kennis en vaardigheden, toegepast in het specifieke. Bijvoorbeeld: communicatievaardigheden voor de doelgroep kinderen of jongeren met LVB-kenmerken, of communicatievaardigheden in het gedwongen kader.

Het profiel Welzijn & Samenleving is gericht op verdere expertise in generalistisch werken.

Opleidingen doen de volgende voorstellen om een balans te vinden voor de inrichting van het curriculum en voor de organisatie van het onderwijs wat betreft de verhouding brede basis en specifiek:

Inrichting curriculum

Vat het onderscheid generiek - specifiek niet op als dichotomie, maar als continuüm

Er zit overlap tussen de generieke basis (bouwstenen en kwalificaties) en het profiel. De 120 EC generiek en 90 EC profiel onderwijs zijn niet gescheiden van elkaar, maar liggen in elkaars verlengde.

Het specifieke is een verbijzondering van het generieke: iets is zowel generiek als onderdeel van een profiel. Dit staat ook nadrukkelijk in het LOD (p. 8): "Het Landelijk opleidingsdocument biedt hogescholen de ruimte om het generieke deel op onderdelen profiel specifiek en/of regionaal in te kleuren. Dit geeft grote flexibiliteit ten aanzien van de verhouding tussen het generieke en verdiepende deel bij de invulling van het programma." De 120 EC generiek vormen een onderlegger voor het gezamenlijke fundament van de drie profielen. Relevant is natuurlijk wel om in het curriculum duidelijk te maken waar het onderwijsaanbod generiek is (in de zin van profiel neutraal), en welke onderdelen specifiek voor een profiel zijn.

Dit biedt meer mogelijkheden om 'maatwerk' te bieden voor te volgen onderwijs en profielkeuze. Bijvoorbeeld om een deel van de 90 EC van de profielen te 'verantwoorden' in het generieke deel (120 EC), waardoor het generieke deel meer dan 120 EC kan behelzen. Ook maakt het duidelijk dat profielkennis een verbijzondering is van generieke kennis sociaal werk en niet iets anders is.

Werk met profiel overstijgende opdrachten of vraagstukken

Maak binnen het curriculum ruimte om profiel overstijgend te werken aan (sociale) vraagstukken. Creëer in samenwerking met de praktijk en kenniscentra situaties of casuïstiek waarin breed gekeken moet worden om tot een analyse en oplossing te komen en waarin deze brede blik en oplossingsvermogen ook getoetst worden. Zorg dat studenten in verschillende jaren en uit verschillende profielen met elkaar samenwerken aan vraagstukken of opdrachten.

Samenwerken aan profiel overstijgende vraagstukken zorgt ervoor dat studenten zien dat zij als sociaal werker tegelijkertijd breed en vanuit hun eigen (profiel) specifieke kennis en kunde moeten kijken en handelen.

Werk met generieke leeruitkomsten

Voor alle jaren en profielen kunnen generieke leerresultaten of leeruitkomsten geformuleerd worden, waarbij de toetsing in een profiel specifieke context is. In de opbouw van het curriculum kunnen in profielen dezelfde leeractiviteiten of onderwijseenheden met generieke namen aangeboden worden, waarbij de verdere invulling of toetsing (deels) afhankelijk is van profiel. De bouwstenen en kwalificaties van het LOD helpen bij het opstellen van die generieke leeruitkomsten en onderwijseenheden.

Generieke leeruitkomsten zorgen ervoor dat het voor de student en docent zichtbaar is dat kennis en vaardigheden van sociaal werk onderwezen en getoetst worden. Het geeft aan wat de verhouding is tussen generiek en specifiek: als sociaal werker kun je sociaal werk kennis en kunde in een specifieke context of met een specifieke doelgroep toepassen. De specifieke kennis en kunde ligt in het verlengde van meer algemene kennis en kunde sociaal werk.

Bied generalistisch en specialistisch gelijktijdig aan (met evenredige studielast)

Van jaar 1 tot en met 4 kunnen onderwijseenheden die meer generalistisch (breed inzetbare kennis en vaardigheden) van aard zijn, aangeboden worden naast onderwijseenheden die meer specialistisch (met betrekking tot een specifieke context of doelgroep) van aard zijn. Er zit hier geen 'volgordelijkheid' in (je hoeft niet eerst een generalistische basis te kennen voordat toepassing in het specifieke mogelijk is, dit kan tegelijkertijd). Zorg ervoor dat studenten met alle profielen en specialisaties in aanraking komen.

Gelijktijdig aanbieden van generalistisch en (profiel)specifiek zorgt ervoor dat studenten en docenten zien dat je als sociaal werker tegelijkertijd generalistisch (met een brede blik) en specifiek werkzaam bent. En voorkomt dat het generalisme als een basis wordt gezien, die verdwijnt wanneer in latere jaren het profiel specifieke onderwijs start.

Werk met specialisaties naast profielen

Naast de profielen zijn er meer doelgroepen, contexten en werkwijzen die specialisatie vanuit een brede basis vragen, bijvoorbeeld ervaringsdeskundigheid of LVB. En er zijn snijvlakken waar profielen elkaar raken, bijvoorbeeld jeugd-ggz of jongerenwerk. In het curriculum kunnen in de vorm van keuze-onderwijs specialisaties aangebracht

worden. Door met specialisaties (naast of binnen profielen) te werken, worden specialisaties niet een-op-een gekoppeld aan de profielen. Daardoor zijn combinaties op het snijvlak van verschillende profielen mogelijk en kunnen opleiding en student meer eigen profilering aanbrengen. Naast de keuze voor een profiel kan zo gekozen worden voor specialisaties die al dan niet voorbereidend zijn op het extra curriculaire of post-initieel behalen van aanvullende registraties.

Maak meerdere keuzemomenten voor een profiel

Studenten hoeven niet op één moment in de opleiding (vaak rond jaar 2) te kiezen voor een profiel: er zijn andere mogelijkheden. Je kunt de profielkeuze eerder doen, waarbij je het wel mogelijk maakt om tussentijds nog van keuze te veranderen. Dit vraagt een goede verhouding tussen de brede basis en profiel specifiek gedurende alle jaren van de opleiding. Een andere optie is juist de profielkeuze uit te stellen, bijvoorbeeld door aan het einde van de opleiding te bepalen bij welk profiel de route hoort die de student heeft doorlopen. Of aan het einde van het derde leerjaar de student pas een profielkeuze te laten maken. Dit zorgt ervoor dat de profielkeuze minder bepalend wordt voor het verloop van de studie en studenten minder de neiging hebben 'strategisch' te kiezen in plaats van op basis van hun kwaliteiten en voorkeuren.

Geef goede begeleiding bij profielkeuze

Het is belangrijk dat studenten goed begeleid worden bij de keuze voor een profiel. Hierbij hoort oriëntatie op alle profielen voor het keuzemoment. Voorafgaand aan keuzemomenten kunnen studenten middels projecten en praktijkstages kennismaken met de verschillende profielen. Binnen de opleiding is door middel van studieloopbaan coaching (gesprekken met studenten waar je goed doorvraagt) de mogelijkheid om studenten goed te begeleiden in hun keuze voor een profiel. Goede begeleiding zorgt ervoor dat studenten minder de neiging hebben 'strategisch' te kiezen in plaats van op basis van hun kwaliteiten en voorkeuren.

Creëer interprofessioneel onderwijs

Sociaal werkers hebben unieke kwaliteiten die nodig zijn bij het werken aan maatschappelijke vraagstukken. In een interprofessionele onderwijssetting ervaren studenten de meerwaarde van samenwerken met andere professies, en zij ervaren sterker hun gezamenlijke SW-identiteit. Zorg dat studenten gedurende een bepaalde periode in de opleiding (in een project of praktijkopdracht) samenwerken met studenten uit andere opleidingen. Dit zorgt ervoor dat zij een sterkere beroepsidentiteit ervaren en de meerwaarde zien van hun generieke en specifieke kennis en kunde bij maatschappelijke opgaven.

Laat studenten reflecteren op de brede beroepsidentiteit

Wanneer studenten SW in de eindfase van de opleiding reflecteren op hoe zij zich ontwikkeld hebben tot een breed inzetbare sociaal werker in combinatie met een profiel specialisme, draagt dat bij aan identificatie met het brede beroepsbeeld van de sociaal werker.

Inrichting onderwijsorganisatie

Gemengde klassen (profielgemengd)

Er zijn praktijkplekken waar studenten uit verschillende profielen stagelopen. Het begeleidend onderwijs kan in gemengde groepen gegeven worden. Dit draagt bij aan een gezamenlijke opvatting van breed sociaal werk en tegelijkertijd aandacht voor de specifieke inkleuring vanuit het profiel.

Gemengde docententeams

Naast gemengde klassen (uit verschillende profielen) kunnen docententeams gemengd samengesteld zijn, waarbij verschillende profieldeskundigheid en generieke deskundigheid gemengd worden. Dit draagt bij aan een gezamenlijke opvatting van breed sociaal werk en genereert tegelijkertijd aandacht voor de specifieke inkleuring vanuit het profiel.

“Studenten volgen veel onderwijs gezamenlijk, maar ook met andere professionals (onder andere verpleegkunde) en dat verbindt ook op de eigen professie van sociaal werk: er is een gezamenlijke andere en dat bindt.”

“We hebben afstuderen in duo’s waarbij teruggekeken wordt op de rol van het profiel. Wie ben jij als sociaal werker? Ook met je profiel?”

Hoofdstuk 2. Kennisbasis bouwstenen Sociaal werk

“Wij zijn gecharmeerd van een mindmap met kernwaarden met daaromheen kennisbasis, vaardigheden etc., die steeds op een dieper niveau ingaan. Zodat je weet dat de eerste bouwstenen leidend zijn”

“We hebben keuzes gemaakt in de voorbeelden die worden geboden, de bullets. Dat was een zoektocht, eerst namen we alle bullets even serieus, daarna zijn we gaan uitzoemen om de kern van wat er beschreven staat te pakken.”

In het LOD SW worden 7 generieke Bouwstenen SW beschreven en per profiel specifieke bouwstenen. De bouwstenen geven op deze wijze de noodzakelijke brede kennisbasis aan en de verdieping. Zij vormen een raamwerk voor alle opleidingen Social Work: dit is de kennisbasis waar alle afgestudeerde studenten over beschikken, en per profiel de verbijzondering. De kennisbasis is breed, wat past bij het generalistisch werken van sociaal werkers. En de kennisbasis is generiek in die zin dat deze profieloverstijgend is en in de profielbouwstenen verder gespecificeerd wordt.

Opleidingen worstelen soms met de bouwstenen uit het LOD. Dit heeft deels te maken met de brede basis en de verhouding generiek - specifiek (waarbij de profielspecifieke kennisbasis in zwaarte verschilt tussen profielen), waar hst. 1 al oplossingsrichtingen voor geeft.

Deels heeft het ook te maken met de veelheid aan bouwstenen en onderliggende subthema's, de behoefte aan een overkoepelend verhaal of prioritering binnen de kennisbasis (dat sommige theorieën, bouwstenen, en dergelijke van meer gewicht zijn voor sociaal werk dan andere), de behoefte aan een koppeling tussen bouwstenen enerzijds en de eindkwalificaties anderzijds en de behoefte aan eigen profilering van opleidingen (wat ook om prioritering van bouwstenen of kennisbestanden lijkt te vragen).

De '7 Bouwstenen sociaal werk' zijn gebaseerd op twee indelingsprincipes (LOD, p. 33). De drie typen sociaal-werk-theorieën, zoals onderscheiden door Payne (2014), vormen drie bouwstenen uit de kennisbasis:

- theorieën over wat sociaal werk is (beroep)
- theorieën over hoe sociaal werk wordt uitgevoerd (werkwijzen)
- theorieën over de doelgroep van het sociaal werk (gebruikers).

De drie taakgebieden binnen brede professionalisering zoals beschreven door de commissie Franssen (Commissie Accreditatie Hoger Onderwijs, 2001) vormen vier bouwstenen:

- het zelfstandig uitvoeren van de taken als beginnend beroepsbeoefenaar (organisatie)

- het zelfstandig functioneren binnen en vanuit een organisatie in de bredere context (organisatie en maatschappelijke context)
- het vorm geven aan professionalisering van zichzelf als beroepsbeoefenaar (professionalisering)
- en van het beroep (onderzoek en innovatie).

Volgens het LOD hangen deze bouwstenen met elkaar samen en is de bouwsteen Beroep sociaal werk het centrale en integrerende element. In het LOD SW, en in andere publicaties over de Kennisbasis SW (Kloppenburger, Van Bommel & De Jonge, 2016; 2019) wordt verder ingegaan op de totstandkoming en verantwoording van de kennisbasis en de indelingsprincipes.

Waarden en doelstellingen sociaal werk vormen verdere indelingsprincipes, die samenhang binnen de kennisbasis sociaal werk versterken. Payne (2014) onderscheidt (op basis van de internationale definitie van sociaal werk) de volgende drie verschillende doelstellingen met achterliggende waarden van sociaal werk, waaronder verschillende werkwijzen van sociaal werk vallen:

- empowerment (“therapeutic approaches ... promoting and facilitating growth and self-fulfilment, p. 20-21)
- problem-solving (“to meet individuals needs and improve the services offered to them. ... maintaining social order and the social fabric of society”, p. 22)
- social change (“seeking cooperation and mutual support in society so that the most oppressed and disadvantaged people can gain power of their own lives. ... that creates institutions which everyone can own and participate in”, p. 22).

Banks (2015) onderscheidt de volgende waarden: respect for dignity and worth of all human beings; promotion of welfare or wellbeing; promotion of social justice.

Praktijken van sociaal werk kunnen verschillen in de accenten die de sociaal werkers leggen wat betreft deze doelstellingen of waarden. Zogenaamde praktijktheorieën sociaal werk geven volgens Payne (2014) aan hoe deze verschillende doelstellingen te realiseren zijn, zoals door middel van taakgericht werken of eigenkrachtbenaderingen. De praktijktheorieën zijn op hun beurt weer richtinggevend voor de benodigde theorieën en kennis over de cliënt of doelgroep en zijn of haar omgeving (o.a. sociaal-wetenschappelijke kennis). Deze *theories of the client world* verschaffen de kennis die nodig is voor het integrale, generalistische perspectief.

Andere voorbeelden van ordeningsprincipes voor de kennisbasis van sociaal werk geven De Mönnink (2016), Snellen en Drift (2014) en Sprinkhuizen en Scholte (2017). De Kennis- en onderzoeksagenda Sociaal Werk noemt vier pijlers sociaal werk (sociale samenhang, inclusie, gewone leven en burgerperspectief/stem van de burger), met onder elke pijler een aantal subthema's.

De ordeningsprincipes en thematiseringen in bovenstaande documenten geven denkrichtingen die docenten en studenten kunnen gebruiken in het creëren van samenhang tussen de verschillende typen kennisbestanden in de kennisbasis sociaal werk, het duiden van de relevantie voor het beroep sociaal werk en het werken in de praktijk.

Binnen het raamwerk van de '7 Bouwstenen' kunnen in overleg met het (regionale) werkveld en met raadpleging van aanvullende documenten, zoals de Kennis- en onderzoeksagenda Sociaal Werk, accenten gelegd worden waarmee een opleiding zich profileert.

De volgende oplossingsrichtingen noemen de opleidingen om samenhang tussen de verschillende kennisbestanden te vergroten:

- Maak een redenering vanuit doelstellingen of kernwaarden sociaal werk, waarbij je de verschillende bouwstenen duidt. Benoem de overkoepelende doelstellingen of waarden sociaal werk en duidt vanuit deze doelstellingen of waarden de verschillende bouwstenen en de samenhang daartussen. Op deze wijze kun je samenhang in het curriculum versterken. Het werk van Payne (2014) kan hierbij helpen, evenals teksten over de bouwstenen, zoals van Kloppenburg, Van Bommel, De Jonge (2016; 2019). Belangrijk is dat je dit soort denkexercities in teamverband, maar ook samen met studenten doet, zodat de studenten leren verschillende kennis tot elkaar te laten verhouden.
- Zie de verschillende generieke en profiel specifieke (deel)onderwerpen als inspiratiebronnen en niet als voorschriften van wat in gelijke mate aan bod moet komen in het curriculum. Ook volgens het LOD hebben opleidingen hierin ruimte. "Ze zullen daarbij keuzes moeten maken ten aanzien van de diepgang waarmee de in de kennisbasis genoemde thema's en onderwerpen aan bod kunnen komen" (p. 29).
- Leg binnen het raamwerk van de kennisbasis Sociaal Werk accenten. Welke kennisbestanden krijgen meer en minder aandacht, afhankelijk van behoeften van de (regionale) praktijk, speerpunten van de betreffende hogeschool, samenwerkingen met kennis- en expertisecentra enzovoort. De bouwstenen geven ruimte om leeruitkomsten op een bepaald abstractieniveau vorm te geven, waarbinnen er nog veel ruimte is voor individuele inkleuring vanuit opleiding, praktijk en/of student.
- Zie de 7 Bouwstenen als gemeenschappelijk kader voor alle opleidingen Social Work, en in die zin als globale checklist: zitten deze kennisbestanden in het curriculum?
- Gebruik de kennisbasis van de bouwstenen als een gemeenschappelijke taal voor kennis binnen sociaal werk, in gesprekken met docenten en het werkveld (over de keuzes die de opleidingen maken in het curriculum).
- Geef aan wat voor jouw opleiding de kern is wat betreft de bullets in de bouwstenen en waarom je daarin die keuze maakt. De bouwstenen geven ruimte om

leeruitkomsten op een bepaald abstractieniveau vorm te geven, waarbinnen er denkexercitie van de opleiding.

- Neem als opleiding de tijd om je de kennisbasis eigen te maken. Het kan enkele jaren duren voor die goed in het curriculum verankerd is.
- Stel in samenwerking met het werkveld en lectoraten een eigen kennisagenda op, waarin de regionale prioritering een plek krijgt. Vanuit gesprekken met het werkveld (stagepartners) en kennispartners (bijvoorbeeld lectoraten sociaal werk) kun je binnen de kennisbasis eigen (regionale) kleuring aanbrengen: welke kennis, vraagstukken of thema's moeten prioriteit hebben in het curriculum?

Hoofdstuk 3. Social change agent

“De vraag blijft moeilijk. Wat vragen wij eigenlijk van de studenten, om social change te promoten? Doen ze dat daadwerkelijk? Kunnen ze bewust worden van het macroniveau binnen hun werk? Of is dat misschien ‘beyond’ hbo-niveau? Of willen wij dat een hbo’er toch hiermee in contact komt en later misschien in het werk makkelijker het macroniveau herkent en beïnvloedt?”

Opleidingen geven aan de politiserende, beleidsbeïnvloedende kant van sociaal werk belangrijk te vinden, en zij staan achter de internationale definitie van sociaal werk. Zij zijn positief over de aandacht hiervoor in het LOD SW (met name in de bouwstenen). Opleidingen hebben moeite politiserend, beleidsbeïnvloedend sociaal werk in het curriculum te verwerken. Dit komt vooral omdat het in de praktijk niet duidelijk erkend wordt als beroepstaak.

Tegelijkertijd zijn er ook twijfels binnen opleidingen in hoeverre dit tot de kerntaken van de sociaal werker behoort. De twijfels van de opleidingen weerspiegelen de discussie die momenteel gaande is over relevantie en inhoud van politiserend sociaal werk. Die discussie gaat vooral over welke vormen van politiserend sociaal werk tot de beroepstaak van sociaal werk behoren en of deze op dit moment erkend worden door sociaal werkers zelf en worden gefaciliteerd vanuit organisatie of beleid.

Sociale rechtvaardigheid is een kernwaarde van sociaal werk, met een achtergrond in het community work van Jane Addams, dat de nadruk legde op structurele, maatschappelijke factoren bij sociale problematiek. Niet (alleen) het individu moet geholpen worden, maar de maatschappij (beleid, regelgeving et cetera) moet veranderen om sociale problematiek tegen te gaan.

Termen die in de Nederlandse discussie worden gebruikt voor de rol van social change agent zijn ‘structuraliserend sociaal werk’ (Scholte, 2018), ‘politiserend sociaal werk’ (Bouchaute & Debaene, 2019; De Brabander, 2019), ‘democratisch professionalisme’ (Spierts e.a. 2021) en ‘(ongepast) tussenwerken’ (Witte, 2018). Of het wordt met een bredere ‘human rights based approach to social work’ geassocieerd (Reynaert e.a., 2019).

Het gaat dan in eerste instantie om *bewustwording van of sensitiviteit* voor de bredere (beleids- en politieke) context van sociaal werk en de betekenis daarvan voor mensen en sociaal werkers zelf. Weinberg en Banks (2019) stellen nadrukkelijk dat sociaal werkers zichzelf niet als slachtoffer, maar als participant in sociale, politieke of organisatorische structuren moeten zien, als onderdeel daarvan. De Brabander (2019) spreekt over kritisch kunnen kijken naar het ‘positieve paradigma’ van welzijnswerk en hulpverlening. Scholte (2018) spreekt over hoe sociale problemen door beleidswerkers en sociaal werkers geconstrueerd worden door gebruik van vakjargon, beleidstaal en wetenschappelijke inzichten.

Tonkens (2021) stelt als kritisch geluid bij de aandacht voor politiserend sociaal werk dat het vaak om een (“links”) politieke agenda lijkt te gaan, in plaats van een professionele sociaal werkagenda (waardoor het mandaat voor politiserend sociaal werk vanuit de samenleving lijkt te ontbreken).

Qua *handelingsperspectief* stelt Spierts (2017) dat sociaal werkers met ‘democratisch professionalisme’ partijen bij elkaar kunnen brengen en de stem van minderheden kunnen laten horen. Dit doen zij meer concreet ook door het begeleiden en faciliteren van het publieke debat en indien nodig het trainen in en ondersteunen bij het voeren van gesprekken waar er een verschil van mening, inzicht of conflict is.

Scholte (2018) beschrijft twee verschillende strategieën die voor de bredere rol van social change agent relevant zijn:

- samenwerken binnen de beroepsgroep (als collectief) en buiten de beroepsgroep, met onder andere belangenorganisaties, georganiseerde burgers/cliënten en politieke organen
- met behulp van onderzoek (onder andere van lectoraten) leren van oude en nieuwe interventies die ogenschijnlijk succesvol zijn in het mobiliseren van burgers, in het politiek of beleidsmatig agenderen van onrecht en in het veranderen van beleid, wetgeving of regelgeving.

Witte (2018) noemt als expertise het kunnen leggen van verbindingen tussen systeem en leefwereld (‘tussenwerken’) en meer concreet noemt hij kennis en vaardigheden als (p. 7): “... beleids- en interventiecycli, governance in de welzijnszorg, grassroots denken, beïnvloeden van de sociaal politieke beleidsagenda (beïnvloedingsmechanisme), het politieke krachtenveld (omgaan met weerstand), co-creatie (netwerken), toepassen van sociale innovatie in beleid en uitvoering. Maar het komt eveneens en vooral neer op houding/attitude ofwel durf en doen.”

Tonkens (2021) noemt de volgende zes vormen van politiserend werken als belangrijk binnen sociaal werk: informeren van burgers, corrigeren van machtsongelijkheid tussen burgers, signaleren en agenderen van (ongeziene) sociale problemen, wederzijdse empathie en gesprek bevorderen, als democratisch professional het goede voorbeeld geven en van beleid en politiek de onafhankelijke rol en randvoorwaarden eisen om bovenstaande mogelijk te maken.

Laat maatschappelijke ontwikkelingen, beleid en de rol van sociaal werk in de samenleving aan bod komen in het curriculum.

De bouwstenen uit de kennisbasis geven richting om hier in het curriculum aandacht aan te besteden, evenals recente publicaties over beleidsbeïnvloedend of politiserend sociaal werk. Vraag bijvoorbeeld aan de studenten vraagstukken te analyseren op macroniveau en de rol van de sociaal werker daarbij te beschrijven. Laat studenten niet alleen op de relatie tussen henzelf en de cliënt of doelgroep reflecteren, maar ook op de (maatschappelijke) context waarin het professioneel handelen plaatsvindt en de ruimte die er (nodig) is voor eigen afwegingen (discretionaire bevoegdheid of professionele autonomie).

Werk samen met praktijkpartners en lectoraten in het vormgeven van de beleidsbeïnvloedende of politiserende kant van sociaal werk.

Kijk daarbij ook naar andere praktijkpartners of andere lagen in de organisatie dan voor het stageonderdeel. Denk aan de gemeente, of beleidsafdelingen binnen organisaties, belangenorganisaties. Samenwerking met kenniscentra biedt hierin ook mogelijkheden. Of projecten met organisaties, zoals Amnesty. Voer blijvend het gesprek met werkveld en lectoraten over het juiste niveau: wat mag hierin verwacht worden van de bachelor opgeleide sociaal werker?

Maak redelijk abstracte zaken als 'beleidsbeïnvloeding' praktischer en dichter bij het werk van de sociaal werker door deze te koppelen aan vaardigheden die bij sociaal werk horen.

Richt daarbij het perspectief ook naar buiten, naar uitleggen bij de gemeenteraad bijvoorbeeld. Kijk naar methodieken en werkwijzen die hiervoor (lokaal) in ontwikkeling zijn.

Gebruik de kennis die hierop in verschillende onderdelen van de opleiding en eventueel masteropleidingen is ontwikkeld, om dit ook beter vorm te geven in de opleiding als geheel.

Vanuit profiel W&S, met aandacht voor mensenrechten en dergelijke, maar ook vanuit profiel Zorg, waar het gaat om inclusief denken en handelen ten aanzien van mensen met een beperking, is hier binnen veel opleidingen expertise op ontwikkeld, die voor SW breed ingezet kan worden. Verschillende masteropleidingen en lectoraten hebben expertise hierin ontwikkeld.

“Voor onze sociale agenda hebben we met andere partners contact, of meer met de beleidsafdelingen binnen de organisaties waar de studenten stagelopen”

“We hebben ‘beleid’ een veel centralere plek gegeven. Dan gaat het ook over ‘hoe breng je dat over?’”

Hoofdstuk 4. Ontwikkelingen: flexibilisering, interprofessionalisering, internationalisering

In de gesprekken met opleidingen Social Work is ook gevraagd welke ontwikkelingen de opleidingen zien die relevant zijn de komende jaren en waar weinig sturing op of aandacht voor is in het LOD SW. Voor verdere uitwisseling tussen opleidingen en wellicht doorontwikkeling van het LOD SW zijn dit relevante thema's.

Flexibilisering

Alle opleidingen bieden ruimte voor keuzevrijheid van studenten wat betreft minoren, profielen, ander keuzeonderwijs. Opleidingen vinden het belangrijk om door middel van flexibilisering aan te sluiten bij wensen van studenten en praktijk.

Sommige opleidingen bieden meer flexibiliteit aan in de vorm van keuzes in de volgorde van te volgen leeractiviteiten of onderwijsseenheden. Een aantal opleidingen experimenteert met verdere flexibilisering van het onderwijs, bijvoorbeeld door te werken met leeruitkomsten.

Flexibilisering is in alle opleidingen een actueel, relevant onderwerp. Vragen zijn onder andere hoe flexibilisering samengaat met socialisatie van studenten in het brede, collectieve frame van het beroep, hoe flexibilisering samengaat met de kaders van de profielen, wat dit vraagt aan professionalisering docenten en wat dit vraagt aan zelfsturende vermogens van studenten.

Duidelijk is dat flexibilisering een onderwerp is dat meer aandacht moet krijgen bij de doorontwikkeling van de Social Work opleiding en het LOD SW.

Interprofessionalisering

Alle opleidingen vinden interprofessionele samenwerking belangrijk; ook in het opleidingsoverstijgende beleid wordt interprofessioneel samenwerking vaak als speerpunt genoemd van de hogescholen. Vertegenwoordigers van de opleidingen verwijzen hierbij naar de complexiteit van maatschappelijke vraagstukken rondom bijvoorbeeld kansengelijkheid, sociale cohesie, gezonde leefstijl en preventieve gezondheidszorg en klimaatadaptatie.

Interprofessionele samenwerking wordt nodig geacht om bij te kunnen dragen aan het voorkomen of verhelpen van maatschappelijke problemen, juist door vanuit samenhang van verschillende leefdomeinen de complexiteit te kunnen raken en aan langetermijnoplossingen te werken. En hier zien opleidingen ook een kans voor sociaal werkers, gegeven hun beroepsidentiteit: unieke kenmerken van sociaal werkers, zoals de integrale aanpak, de verbindende en activerende vermogens waarover zij beschikken en vanuit aansluiting bij de leefwereld flexibel en innovatief maatwerk bieden, zijn van meerwaarde in interprofessionele samenwerking.

Opleidingen zoeken naar manieren om interprofessioneel samenwerken in het curriculum op te nemen. Nog lang niet bij alle praktijkpartners is interprofessioneel samenwerken gemeengoed. Vooral met het gezondheidsdomein (bijvoorbeeld de zorg en sportopleidingen) en het technologisch domein (met het oog op sociale technologie en

zorgtechnologie) wordt samenwerking wenselijk geacht, maar in toenemende mate ook met andere domeinen.

Veel opleidingen participeren in multidisciplinair vormgegeven minoren, maar interprofessioneel samenwerken is nog niet onderdeel van het reguliere curriculum van alle opleidingen SW. De ervaring is dat waar dit wél gebeurt, interprofessionele samenwerking bijdraagt aan een sterkere beroepsidentiteit van de sociaal werker in opleiding.

Internationalisering

Alle opleidingen vinden internationalisering een belangrijk aspect van sociaal werk. De opleidingen zien sociaal werk als een beroep met een lange internationale geschiedenis en kennisbasis. Internationalisering van het curriculum verbreedt de blik van studenten, is relevant voor hun wereldbeeld en professionele ontwikkeling en versterkt het diversiteitssensitief werken. Het blijkt lastig om van 'vergezichten' tot concreet internationaliseringsbeleid en curriculuminhouden te komen. Opleidingen in de grensgebieden zijn hierin verder dan anderen, door het aanbieden van een anderstalig of internationaal curriculum SW of structurele samenwerking met buitenlandse praktijkorganisaties.

Naast bovenstaande ontwikkelingen signaleren de opleidingen de volgende thema's die relevant zijn voor hun onderwijs komende jaren: de 'sustainable development goals', sociale technologie, armoede en kansengelijkheid, samenwerking formeel – informeel, polarisatie samenleving (gerelateerd ook aan radicalisering), zingeving, vergrijzing en ouderenzorg.

Hoofdstuk 5. Adviezen

Naast aanbevelingen ter implementatie van het Landelijk opleidingsdocument geven we adviezen voor doorontwikkeling van het opleidingsprofiel SW, ook met het oog op de Verkenningcommissie Hogere Sociale Studies.

- [Sterke, brede beroepsidentiteit](#). Opleidingen Social Work staan achter de integrale, generalistische, brede sociaal werker. Wat dit beroepsbeeld meer concreet inhoudt, en hoe het zich verhoudt tot specialisaties en registraties, zijn punten van doorontwikkeling.
- Er is een sterke behoefte aan [herbezinning op de bestaande registraties](#). Vooral de SKJ en GGZ-agoog registraties die gekoppeld zijn aan de profielen Jeugd en Zorg zorgen voor knelpunten. Op zijn minst is de vraag meer ruimte te maken om (wanneer registratie gekoppeld is aan profielen) andere keuzes te kunnen maken in inhoud, zwaarte studielast en dergelijke van de profielen. In de optiek van de opleidingen doet een brede registratie sociaal werk meer recht aan het streven een brede sociaal werker op te leiden.
- Voor de doorontwikkeling van het LOD SW bevelen opleidingen aan om [generiek en specifiek niet als tegenpolen](#) te zien, maar in het verlengde van elkaar: het specifieke als verbijzondering van het generieke. Specifieke kennis en vaardigheden (van bijvoorbeeld een profiel) vormen een toepassing van generieke kennis en vaardigheden sociaal werk in een specifieke context of bij een specifieke doelgroep.
- De [bouwstenen sociaal werk](#) in het LOD bieden houvast. Tegelijkertijd zijn opleidingen zoekende naar een sterkere samenhang in de kennisbasis, de verhouding kennis-houding-vaardigheden en de verhouding bouwstenen generieke basis en de profielen. Doorontwikkeling van de kennisbasis, inclusief ordeningsprincipes en de verhouding van de brede basis tot de profielen, is wenselijk.
- Wat zijn precies de verwachtingen ten aanzien van [politiserend of beleidsbeïnvloedend werken \(de 'social change agent'\)](#)? Welke aspecten van politiserend sociaal werk vallen wel en welke niet onder de beroepsbekwaamheid van sociaal werkers, in het bijzonder van de bachelor opgeleide sociaal werker? Doorontwikkeling op dit aspect van sociaal werk is wenselijk.
- [Flexibilisering](#) biedt veel mogelijkheden, maar heeft ook veel aandachtspunten. In het kader van een leven lang leren, en bijvoorbeeld ook in het tegengaan van arbeidstekorten, zijn het verder onderzoeken van flexibilisering van curriculum en duurzame relaties met praktijkpartners (in de vorm van leerwerkgemeenschappen, fieldlabs, et cetera) belangrijk.
- [Interprofessionele samenwerking](#) wordt als belangrijke ontwikkeling en kans gezien voor sociaal werk. Kenmerken van de beroepsidentiteit van sociaal werkers, zoals integrale benadering, verbindend, aansluiten bij de leefwereld, worden als meerwaarde gezien in interprofessionele samenwerking. In de doorontwikkeling van het LOD SW is het wenselijk meer aandacht te besteden aan het belang van interprofessionele samenwerking voor sociaal werkers.

- Opleidingen noemen [ontwikkelingen](#) zoals sociale technologie, kansengelijkheid en armoede, klimaatadaptatie, polarisatie en vergrijzing als relevant voor het curriculum komende jaren. Tegelijkertijd is niet alle expertise in de opleidingen of bij praktijkpartners aanwezig om actuele thema's de juiste aandacht te geven. Samenwerking met kennisinstututen wordt als helpend ervaren. Tegelijkertijd is de wens om in de doorontwikkeling van het LOD aandacht aan deze thema's te geven.
 - [Sterke samenwerkingsverbanden tussen praktijk, onderwijs en onderzoek](#) versterken de opleiding op meerdere punten: relevante praktijkkennis wordt ontwikkeld, onderwezen en geëvalueerd in deze samenwerkingsverbanden. Opleidingen blijven zo actueel, vergroten 'evidence based practice', versterken het regionale profiel, en ontwikkelen professionele netwerken. Qua doorontwikkeling van de opleiding is aandacht voor de totstandkoming en bestendigen van deze samenwerking belangrijk.
 - Het is niet altijd even duidelijk hoe de [niveauonderscheidingen](#) niveau 4, 5, 6, 7 en 8 precies geïdentificeerd moeten worden bij sociaal werk. In de doorontwikkeling van het LOD is aandacht hiervoor wenselijk.
 - Opleidingen zoeken [professionele ruimte](#) om het LOD SW in samenwerking met (regionale) praktijk- en kennispartners en in combinatie met speerpunten van de betreffende hogeschool te vertalen naar het curriculum. Soms speelt hierbij angst om niet te voldoen aan de standaarden van de accreditatie en ligt er teveel nadruk op een beheersmatige benadering van het LOD SW. Vanuit onze bestudering van rapportages accreditatie standaard 1 van de opleidingen Social Work, blijkt iedere opleiding te hebben voldaan met een voldoende of goede beoordeling op deze standaard. De hogescholen die met goed werden beoordeeld, werden gecompimenteerd met de onderbouwing voor keuzes in hun curriculum in afstemming met lectoraten en/of regionale werkveld.
- Dit zien wij als een aanmoediging om als opleiding SW op onderbouwde wijze discretionaire ruimte te nemen en als belangrijk om in de doorontwikkeling van het LOD SW mee te nemen.

Literatuur

In deze handreiking is geput uit de rapportage *Implementatie LOD SW, interviews opleidingen SW* (voor leden landelijke opleidingsoverleg in te zien via de site van het Loo SW) en uit Sage, L. F. le (2022). *De professionele identiteit van de sociaal werker*. [Openbare les] Te downloaden van <https://www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/projecten-en-publicaties/talentontwikkeling/inclusie/openbare-lessen/openbare-les-leonie-le-sage/>

Banks, S. (2015). Social work ethics. In J. D. Wright (Ed.). *International encyclopedia of the social & behavioral sciences* (2nd edition), Vol. 22, (pp. 782–788). Elsevier.

Bouchaute, B. van, & Baene, R. de (2019, 3 april). *Sociaal werk moet alert blijven op mens- en grondrechten, ook in Vlaanderen*. Sociale vraagstukken. Te downloaden van: <https://www.socialevraagstukken.nl/politiseren-gaat-verder-dan-waarborgen-van-rechten/>

Brabander, R. de (2019, 5 februari). *Politiseren gaat verder dan waarborgen van rechten*. Sociale vraagstukken. Geraadpleegd op 3 december 2021, van: <https://www.socialevraagstukken.nl/politiseren-gaat-verder-dan-waarborgen-van-rechten/>

Caza, B. B., & Creary, S. (2016). The construction of professional identity. In Wilkinson, D. Hislop, & C. Coupland (Eds.), *Perspectives on contemporary professional work: Challenges and experiences* (pp. 259–285). Edward Elgar publishing.

Commissie Accreditatie Hoger Onderwijs (2001)

Fitzgerald, A. (2020). Professional identity: A conceptual analysis. *Nursing Forum*, 55, 1– 26.

Hooghiemstra, E., & Pelt, M. van (2020). *De Kennis- en Onderzoeksagenda Sociaal Werk*. Movisie. Te downloaden van: <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2020-12/De-Kennis-en-Onderzoeksagenda-Sociaal-Werk.pdf>

Ibarra, H. (1999). Provisional selves: experimenting with image and identity in professional adaptation. *Administrative Science Quarterly*, 44(4), 764–91.

International Federation of Social Worker (2014). Global definition of social work. Te downloaden van <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

Kloppenburger, R., Bommel, M. van & Jonge, E. de (2016). *Gemeenschappelijke kennisbasis van sociaal werk opleidingen in Nederland: Eindrapportage project Kennisbasis sociaal werk (dd. 23-09-2016)*. Te downloaden van https://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/767/original/Eindrapportage_project_Kennisbasis_sociaal_werk.pdf?1494837217

Kloppenborg, R., Bommel, M. van & Jonge, E. de (2019). Developing common ground for a sustainable knowledge base for social work education in the Netherlands. *Social work education*, 38(1), 7-20.

Lambert, M. J., & Barley, D. E. (2001). Research summary on the therapeutic relationship and psychotherapy outcome. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 38(4), 357-361. <https://doi.org/10.1037/0033-3204.38.4.357>

Landelijk opleidingsdocument Sociaal werk (2017). Te downloaden van:

https://www.vereniginghogescholen.nl/system/profiles/documents/000/000/212/original/Landelijk_opleidingsdocument_Sociaal_Werk_-_downloadversie.pdf?1494439200

Monnink, H. (2016). *De gereedschapskist van de sociaal werker*. Bohn Stafleu van Loghum.

Payne, M. (2014). *Modern social work theory*. Lyceum Books.

Reynaert, D., Dijkstra, P., Knevel, J., Hartman, J., Tirions, M., Geraghty, C., Gradener, J., Lochtenberg, M. & Hoven, R. van den (2019). Human rights at the heart of the social work curriculum. *Social Work Education*, 38(1), 21-33.

Ruijters, M. (2015). *Je binnenste buiten: Over professionele identiteit in organisaties*. Boom.

Scholte, M. (2018). *Op de barricaden? Over sociaal werk, probleemfiguraties en de aanpak van structurele problemen in het sociaal domein*. [Marie Kamphuis lezing]. Te downloaden van: <https://husite.nl/kus/wp-content/uploads/sites/208/2019/01/mks-lezing-2018-Margot-Scholte.pdf>

Scholte, M., Sprinkhuizen, A. & Zuithof, M. (2012). *De generalist: De sociale professional aan de basis*. Bohn Stafleu van Loghum.

Snellen, A. & Drift, R. van der (2014). *Basismodel voor methodische hulp- en dienstverlening in het sociaal werk: Een eclecticisch-integratieve aanpak*. Coutinho

Spierts, M. (2017). *Pleidooi voor een democratisch sociaal werk*. [Marie Kamphuislezing 2017]. Te downloaden van: <https://mariekamphuisstichting.nl/images/mks-lezing-2017-pdf.pdf>

Sprinkhuizen, A., & Scholte, M. (2017). Vorm geven aan methodisch handelen vanuit een brede basis. In M. Spierts, A. Sprinkhuizen, M. Scholte, M. Hoijtink, E. de Jonge & L. van Doorn (Red.), *De brede basis van het sociaal werk: grondslagen, methoden en praktijken* (p. 99-122). Coutinho.

Weinberg, M., & Banks, S. (2019). Practising ethically in unethical times: everyday resistance in social work. *Ethics and Social Welfare*, 13(4), 361-376.

Witte, T. (2018). *Sociaal werk en sociaal beleid. Noodzaak van het 'ongepaste' mee- en tegenbewegen in de beleidsarena*. Hogeschool Rotterdam. [Pdf]. Te downloaden van: <https://lectorensociaalwerk.nl/wp-content/uploads/2018/03/kernelement-sociale-professional-en-overheid-Toby-Witte-versie-zes-20180130.pdf>

Colofon

Handreiking (verdere implementatie) Landelijk Opleidingsdocument Sociaal Werk

Auteurs: Leonie le Sage (Hogeschool Rotterdam), Ria Jaspers (Hogeschool Saxion), Ellen Schuurman (Hogeschool Arnhem en Nijmegen), Dana Feringa (Fontys Hogeschool), Romulus Petrina (Avans Hogeschool), Adeline Stel (Christelijke Hogeschool Windesheim), Joost Weling (Zuyd Hogeschool)

Opdrachtgever: Adriaan Oosterloo (Christelijke Hogeschool Ede) namens Landelijk opleidingsoverleg Social Work

Klankbordgroep: Jan-Willem Bruins (directeur BPSW), Raymond Kloppenburg (onderzoeker Innovatieve maatschappelijke dienstverlening, Hogeschool Utrecht en bestuurslid EASSW), Laura Koeter-Kemerling (beleidsmedewerker Hogeschool van Amsterdam), Rick Kwekkeboom (Lector Langdurige zorg en ondersteuning Hogeschool van Amsterdam), Marijke Oltheten-van Bommel (voormalig onderwijskundig beleidsmedewerker HAN).

Geïnterviewde vertegenwoordigers Social Work opleidingen:

Siwert Meijer, Jeanette Merks, Petra Litjens, Moniek Cornelissen, Fred Bon (Avans Hogeschool), Petra Potters, Greta de Wit, Alie Wiertsema, Annemarie Muskee, Hedzer van der Kooi (Christelijke Hogeschool Ede), Lonneke Gerrits, Hanneke Claasens, Lydia van Dinteren (Fontys Hogeschool), Hester Brauer, Margot Sol, Rudy van der Hoven, Jan-Martijn Knip (Haagse Hogeschool), Jolanda Kroes (Hanze Hogeschool), Richard de Brabander, Greet Fokker, Jacqueline Groen, Letty Minnaar, Stella Wielaart, Magteld Beun (Hogeschool Inholland), Lisette Orij, Ineke Schippers (Hogeschool Leiden), Cynthia Streep, Yasmin Güler, Peter Canrinus (Hogeschool Rotterdam), Joling Loddema, Alinda Lunshof, Paulien van den Burg, Arjen Mostert, Henrike van Diest, Maaïke Pardieck (Hogeschool Windesheim), Vivianne van Wijk (Hogeschool Zuyd), Janine Tromp (Hogeschool Viaa), Mariska Meinen Bodewitz, Lisbeth Verharen, Ton van Bakel, Hennie van Veen, Ineke Lokman (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen), Hans van Reenen, Rosa de Jonge, Aard van der Maas, Marieke van der Steeg (Hogeschool Utrecht), Dennis Karel, Rianne van Oort (Hogeschool Zeeland), Samme Grunfeld, Marleen Schaapman (Hogeschool van Amsterdam), Francien-Iedema Nollen, Dorian Douwma-Keizer (Hogeschool Saxion), Tjolina van der Gaast, Madeleine Farla (NCOI), Frank Knoester, Henk Boonstra, Renate Bakker en Annemieke Messelink (NHL / Stenden Hogeschool Leeuwarden).

Projectondersteuning: Hans Sanders

Vormgeving, lay-out en druk: Hogeschool Rotterdam